

Špičkové vedecké tímy vysokých škôl na Slovensku – 2. výzva (komentár)

Akreditačná komisia, poradný orgán vlády SR (ďalej len „AK“), na 92. zasadnutí konanom 24. februára 2016 v Bratislave schválila harmonogram a aktualizovanú metodiku 2. etapy projektu „Špičkové vedecké tímy vysokých škôl na Slovensku“. Všetky potrebné dokumenty boli zverejnené na webovom sídle AK ako súčasť zápisu z predmetného zasadnutia (príloha k uzneseniu 92.9.1). AK sa uzniesla, že pre zachovanie kontinuity ostanú všetky základné body metodiky rovnaké, ako v 1. výzve, pričom zmeny sa týkali len spresnenia niektorých definícií. Predseda AK oznámil 18. 4. 2016 rektorom vysokých škôl informáciu o zverejnení 2. výzvy ktorej súčasťou bol aj termín na predkladanie návrhov do 15. septembra 2016. Aktualizovaný harmonogram posudzovania návrhov z vysokých škôl odsúhlasila AK uznesením 98.8.2c zo dňa 25. novembra 2016 a aktualizáciu dočasnej pracovnej skupiny (DPS) pre identifikáciu špičkových vedeckých tímov schválila AK na 98. ZAK. Úlohou DPS bolo pripraviť pre AK návrhy metodiky, koordinovať postup stálych pracovných skupín (SPS), realizovať „cross checking“ a pripraviť návrhy pre hlasovanie AK o zaradení tímu medzi špičkové vedecké tímy vysokých škôl na Slovensku.

Pri príprave 2. výzvy vychádzala AK zo skúseností 1. výzvy projektu. Z viacerých cieľov hodno spomenúť najmä tri:

1. propagáciu špičkových vedeckých tímov a ich vedeckej a vzdelávacej práce,
2. impulz pre ďalšie tímy aby zintenzívnili úsilie a získali štatút špičkového tímu,
3. finančné ohodnotenie špičkových tímov.

S odstupom času sa zdá, že projekt vo verejnosti určitú odozvu zaznamenal, ale je zrejmé, že prispieť k dôveryhodnosti našich vysokých škôl (ďalej len „VŠ“) a k zníženiu „odlivu mozgov“ možno len sústavnejšou aktivitou v tomto smere. Záujem médií o špičkové tímy bol skôr vlažný, projekt by si určite zaslúžil ich väčšiu podporu. Viaceré VŠ svoje špičkové tímy podporili a propagovali, takže projekt ako motivačný nástroj zmysel mal. Jednou z hlavných podmienok na zaradenie tímu medzi špičkové tímy bolo zapojenie všetkých členov tímu do vzdelávacieho procesu. To, že máme na Slovensku tímy, ktoré sú špičkové v medzinárodnom kontexte a poskytujú vzdelávanie, by mala byť podstatná správa pre našich študentov a decíznu sféru. V tomto kontexte je sklamaním prístup Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR (ďalej len „ministerstvo“) k financovaniu špičkových tímov, ktoré je skôr symbolické. V roku 2016 ako aj v roku 2017 ministerstvo podporilo 37 tímov z 1. výzvy sumou 780 tisíc eur, t. j. v priemere na jeden tím to vychádza len 21 tisíc eur. Pre tímy, ktoré uspeli v 2. výzve, ministerstvo v roku 2017 nesľubuje žiadnu podporu. Napriek tomu AK nerezignovala a v projekte pokračovala.

Na základe 2. výzvy AK vysoké školy predložili na posúdenie **52 návrhov** (v 1. výzve ich bolo 77). Ich posudzovanie sa realizovalo v niekoľkých krokoch. V prvom kroku sa k návrhom vyjadrili SPS, podľa toho, do ktorej oblasti výskumu (OV) navrhnuté tímy patrili. V prípade interdisciplinárneho výskumu sa k návrhu vyjadrovali viaceré relevantné SPS, ktoré vyhodnotili všetky podstatné informácie uvedené v návrhoch. Na základe kritérií, ktoré vypracovala, schválila a zverejnila AK vo svojej výzve, navrhli SPS na ďalšie posudzovanie **26 tímov**. K týmto návrhom AK požiadala o vyjadrenie zahraničných expertov. V ďalšom kroku sa k návrhom vyjadrila DPS a určila pre ďalšie posúdenie každého návrhu špičkového tímu dvojicu svojich členov, ktorí nepatrili do OV, v ktorej sa tím posudzoval v prvom kroku. Týmto krokom nazvaným „cross checking“ sa DPS na zasadnutí 5. mája 2017 usilovala zjednotiť rôzne pohľady SPS na návrhy špičkových tímov. Následne, na 101. zasadnutí AK v Trenčianskych Tepliciach, predsedovia SPS predstavili navrhnuté tímy, vyhodnotili

plnenie jednotlivých indikátorov, vyzdvihli ich najvýznamnejšie počiny a odôvodnili návrh na zaradenie tímu medzi špičkové vedecké tímy vysokých škôl na Slovensku. Ich prezentáciu doplnili členovia DPS poznatkami získanými v rámci „cross checking“. Po diskusii ku každému návrhu členovia AK hlasovaním rozhodli o zaradení tímu medzi špičkové. Takto bolo v 2. výzve akceptovaných **17 špičkových vedeckých tímov** vysokých škôl, teda 33 % návrhov z celkového počtu podaných návrhov. V 1. výzve ich bolo akceptovaných 48%.

Proces identifikácie špičkových vedeckých tímov AK možno charakterizovať ako kombináciu použitia scientimetrických identifikátorov a „peer review“. Posudzovalo sa celé spektrum výskumu vysokých škôl, takže scientimetrické indikátory bolo potrebné škálovať, na čo sa použili median impakt faktory podľa databázy WOK (Journal Citation Reports). Treba zdôrazniť, že o zaradení medzi špičkové tímy nerozhodoval počet publikácií – rozhodovala kvalita niekoľkých vybraných prác (v závislosti od počtu členov tímu) s výrazným medzinárodným významom. Metodika AK umožňovala zaradiť tímy medzi špičkové aj na základe mimoriadnych výkonov podľa ďalších indikátorov ako sú publikácie a ich ohlas, ak išlo o počiny významné v medzinárodnom kontexte. Boli to najmä významné knižné diela (vrátane priekopníckych diel národného dedičstva a kultúry), prezentácie v zahraničí, napr. vo forme pozvaných prednášok, medzinárodné, európske a národné patenty, realizované technické diela, overené nové technológie, priemyslové vzory, softvér, unikátne diagnostické a liečebné postupy a iné. V porovnaní s inými procesmi hodnotenia je systém hodnotenia špičkových tímov najbližší britskému systému RAE/REF. V našom hodnotení sa vo väčšej miere využili scientimetrické indikátory. O posilnení tejto stránky sa v záujme objektívnosti uvažuje aj v REF. V každom prípade, scientimetrické parametre, akokoľvek užitočné, neboli určujúce a posúdenie vedeckého a spoločenského prínosu medzinárodne významných diel a činov do značnej miery určovalo posúdenie expertov v stálych PS (spolu približne 250 odborníkov, vrátane zahraničných), DPS a ďalších zahraničných posudzovateľov. O zaradení medzi špičkové tímy rozhodli členovia AK na 101. ZAK.

V prvej výzve bolo úspešných 8 vysokých škôl. Viac než polovicu špičkových tímov vykázala UK v Bratislave (19), s odstupom TU v Košiciach (5), STU v Bratislave (4) a UPJŠ v Košiciach (3), po dvoch VŠVU, VŠMU a jeden tím získala TU vo Zvolene a UMB v Banskej Bystrici. Dominancia UK pokračovala aj v 2. výzve, ale nebola tak výrazná: Z UK získalo štatút špičkový ďalších 7 tímov, UPJŠ ďalšie 3, STU a TU vo Zvolene po jednom. K úspešným vysokým školám pribudli v 2. výzve SPU a UKF s dvoma tímami a UVLF s jedným tímom. Z fakúlt ostávajú dominantnými Fakulta matematiky, fyziky a informatiky a Prírodovedecká fakulta UK (spolu v oboch výzvach 8 resp. 7 tímov, vrátane dvoch spoločných) ďalej Filozofická fakulta UK (5 tímov), Prírodovedecká fakulta UPJŠ (4), ďalšie fakulty majú 1 až 3 tímy. Zoznam 17 špičkových tímov, akceptovaných v 2. výzve je súčasťou zápisu zo 101. zasadnutia AK a sumarizácia počtu tímov za obidve výzvy na jednotlivých vysokých školách a ich fakultách a jednotlivých oblastí výskumu je uvedená v prílohách tejto správy.

Špičkové vedecké tímy reprezentujú široké spektrum oblastí výskumu (OV). V 1. výzve AK akceptovala aspoň jeden špičkový tím v 14 oblastiach výskumu, v 2. výzve pribudli ďalšie tri. Spolu špičkové tímy reprezentujú 17 OV z celkového počtu 25. Je prirodzené, že počet špičkových tímov v jednotlivých OV bol rozličný, v ôsmich OV neboli podané alebo akceptované žiadne návrhy na špičkový tím. To zobrazuje prirodzený fakt, že na slovenských VŠ nemôžeme dosahovať medzinárodne akceptovateľné výsledky v každom odbore, resp. oblasti výskumu. Celkový počet vysokoškolských učiteľov a vedcov, ktorí boli akceptovaní ako členovia špičkových vedeckých tímov v 2. výzve je 92. V 1. výzve to bolo 199 členov. Spolu je členov špičkových tímov 291, čo reprezentuje ani nie tri percentá celkového počtu tvorivých zamestnancov vysokých škôl. Tým skôr

mohlo a malo ministerstvo podporiť špičkové tímy skutočne výrazne. Podobne ministerstvo mohlo a malo využiť výsledky posudzovania špičkových vedeckých tímov ako ďalší nástroj na diferencovanie vysokých škôl podľa kvality, ale rovnako ako pri iných aktivitách AK túto možnosť nevyužilo vôbec alebo len v nepostačujúcej miere. Identifikácia špičkových vedeckých tímov znova ukazuje na fakt, že máme len niekoľko málo rozpoznateľných VŠ, ktoré obstoja v medzinárodnej konkurencii v širšom spektre oblastí výskumu, ako UK, UPJŠ, TU Košice, STU. Ak by sa mali výsledky hodnotenia špičkových vedeckých tímov použiť ako jedno z kritérií hodnotenia univerzít ako celku (čo v súčasnosti nebolo cieľom projektu), bolo by potrebné zohľadniť počet poskytovaných študijných programov a počet tvorivých zamestnancov jednotlivých VŠ.

Pokiaľ ide o proces identifikácie špičkových vedeckých tímov, AK je presvedčená, že všetky akceptované tímy sú skutočne medzinárodne uznávanými reprezentantmi našej vedy. Háklivou otázkou je pocit niektorých tímov, že boli nedocenené. Nižšie percento akceptovaných tímov z celkového počtu posudzovaných žiadostí v 2. výzve v porovnaní s 1. výzvou svedčí o nižšej sebareflexii tímov. Z toho vyplynuli aj niektoré otázky, s ktorými sa predstavitelia týchto tímov obracali na DPS a členov AK. Napriek všetkému úsiliu o transparentnosť a objektívnosť postupu ako aj získaných skúseností z hodnotenia tímov v 1. výzve, aj teraz môžeme identifikovať niekoľko problémov, ktoré mohli viesť k tomu, že tím nebol napokon akceptovaný ako špičkový. Možno ich zhrnúť do týchto záverov:

1. Ťažko koordinovať postup jednotlivých SPS. Aj vzhľadom na ich rôznorodosť, rôzne publikačné zvyklosti, je prirodzený rozličný pohľad na špičkové výsledky tímov v rôznych OV. To je aj problém tzv. posudzovateľských „panelov“ v britskom systéme REF. Postup AK, procedúra „cross checking“ je asi unikátny, ale úplné zjednotenie pohľadov rôznych PS je pravdepodobne nereálne.
2. Keďže dôležitou súčasťou posudzovania bol pohľad „peer review“, splnenie scientometrických indikátorov neznamenovalo automaticky akceptovanie tímu ako špičkového. V niektorých prípadoch nešlo o výrazné práce v danom odbore, v iných prípadoch zahraničný posudzovateľ nepovažoval príspevok tímu za skutočne medzinárodne významný.
3. Zloženie tímu bolo vo viacerých prípadoch umelé (občas až špekulatívne). Vo viacerých návrhoch, ktoré neboli akceptované, vystupoval jeden skutočne špičkový vedec a učiteľ, ale ďalší členovia tímu vykazovali nanajvýš priemernú vedeckú výkonnosť v danej OV, prípadne ich vedecké zameranie bolo podstatne odlišné. Citlivo sa posudzovali tímy, v ktorých popri lídrovi vystupovali niekoľkí jeho úspešní mladí nasledovníci a spolupracovníci.
4. Požiadavka, aby tím mal aspoň 4 členov, ktorí sú svojimi tvorivými aktivitami prepojení, je v niektorých OV ťažko dosiahnuteľná (napr. v umeleckých odboroch, ale aj v niektorých oblastiach spoločenských a humanitných vied). Vyplynula však z požiadavky, aby členovia tímu predstavovali určitú „váhu“ vo vzdelávaní. Ukazuje sa, že v ďalších aktivitách AK by bolo korektné akceptovať aj mimoriadne osobnosti, hoci nevytvorili dostatočne veľký tím.
5. Všetci členovia tímov dokladovali účasť na vzdelávacom procese. Pri viacerých tímoch sa ukázalo, že niektorí ich absolventi doktorandského štúdia nevykazujú žiadne publikácie vo významných medzinárodných vedeckých časopisoch registrovaných v databáze WOK, aj v odboroch, v ktorých sa to očakáva. Problém nedostatočnej kvality absolventov doktorandského štúdia identifikovala AK aj pri komplexných akreditáciách a pri posudzovaní špičkových tímov v 1. výzve.
6. Kombinácia a váha impakt faktorov (IF) potrebných na škálovanie limitov významných publikácií bola vo viacerých prípadoch zvolená nenáležite. Konkrétne, predložené najvýznamnejšie výstupy nezodpovedali zaradeniu do deklarovaných oblastí výskumu OV 1,

OV 2, OV 3. Po ich korekcii, resp. po korekcii ich vzájomného pomeru sa stalo, že publikácie nedosahovali napr. požadované limitné hodnoty citácií.

7. Podľa metodiky AK bolo možné znížiť hraničné scientimetrické kritériá na polovicu, ak tím vykazoval mimoriadne výsledky v medzinárodnej prezentácii vo forme pozvaných prednášok, vedením významných medzinárodných grantov a iných a vykazoval zároveň významné patenty, realizované technické a iné diela. Niektoré takéto žiadosti nepovažovali členovia SPS alebo DPS či zahraniční posudzovatelia za dostatočne podložené.
8. Za knižné publikácie sa často uvádzali kratšie kapitoly v monografiách, ktoré rozsahom a významom vydavateľa nezodpovedali požiadavke, že má ísť o publikáciu monografického charakteru vo svetovom vydavateľstve. Niektoré tímy vykazovali ako významné knižné diela dokonca výstupy publikované domácim univerzitným vydavateľstvom.
9. Podobne, predložené pozvané prednášky členov tímu boli často lokálne, niektoré v rámci COST, kde je prezentácia v podstate nevyhnutnosťou. Viaceré pozvané prednášky nezodpovedali kritériu, že má ísť o významné medzinárodné kongresy.